

JENNI RÄINÄ

*Vai
no*

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Tämän teoksen kirjoittamista ovat tukeneet Jenny ja Antti Wihurin säätiö, Suomen Kulttuurirahasto, Taiteen edistämiskeskus, WSOY:n kirjallisuussäätiö ja Oulun Valistustalorahasto.

© Jenni Räinen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-50040-7

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Poika ei enää varmuudella tiedä, missä koti on, mutta hajusta ei voi erehtyä. Savimaan tiukasta lemusta, laimean suolaisessa vedessä keittyneistä korsista, lokinjätöksistä ja kuolleista kaloista. Jossakin lähellä meri paukuttaa laitojensa yli.

Poika on matkalla takaisin pohjoiseen. Koko päivän hän on seurannut paaluja ja yrittänyt laskea etenemistä. Mutta he kulkevat läpi vieraiden kairojen eikä matkan eteneminen kerro mitään siitä, missä hän on.

I

I

Savu täyttää nenän ja nielun. Suljen silmäni, sillä tiedän katso-mattakin, miltä edessäni näyttää. Heinä on ruskeaa ja lakoon-tunutta. Notkahtaneen pirtin edessä on kumollaan luuta. Kai-ken yllä leijuu raskaana hiljaisuus.

”Vappu. Pelottaa”, Matti kuiskaa ja hapuilee kättäni vii-leillä pienillä sormillaan.

Nojaamme susimontun seinään ja rutistan Matin kaina-looni. Vaikka Matti käy jo yhdeksättä vuotta, se käpertyy kyl-keäni vasten kuin sylivauva. Painaudumme seinämää vasten ja maan kosteus imeytyy vaatteisiimme.

”Ollaan vaan hissun kissun hiljaa. Piä silmäs kiinni. Minä huolehin kaikesta”, supisen ja tunnen valehtelevani.

Tuuli suhahtelee latvuksiin ja lennättää yllemme irtoavia lehtiä.

Aavistan kuinka joku tulee metsän läpi. Rasahdusta seuraa rasahdus. Pidätän hengitystä ja erotan kaviot. Hevoset saapu-vat Myllypolkua pitkin.

Matti tärisee. Olen Mattia kymmenkunta vuotta vanhempi mutta nyt kun aidan läpi leviää pihallemme paksu savuverho, olen kuin lapsi itsekin. Savu ei ole lämmittämisestä tullutta ja tasaisesti pelmahtelevaa. Se on kaikennielevää, raskasta ja mustaa. Siinä haisee jokin vieras. Ajattelen teitä uunin perällä piilossa mutta mieleni sinkoilee ja sitten erotan puhetta, joka sihisee kuin käärme.

Painan meidät alemmas. Hevosten kengitetyt kaviot kilahtelevat pihan paljaisiin kiviin. Kuuluu ulvahdus.

Ratsastaja pudottautuu tömähtäen maahan. Pienen hetken päästä ovi narahtaa auki. Tuttua ääntä seuraa metallin kilahdus.

”Zdravstvuite! Zdravstvuite?” mies huhuilee.

Hiki nousee iholleni sillä jotakin niin arkista tämän äänessä on ja samalla sanat ovat vieraat. Siellä te olette äiti ja isä, liekö molemmat käpertyneinä uuniin. Kainaloni ovat hiestä märät ja silti minun on kylmä. Toisaalla läimäistään auki navetan ovi. Lehmä mölähtelee ja tunnistan sen pehmeästä äänestä Lempiksi.

Olisin halunnut päästää elikot vapaaksi mutta isä esti, ajatteli että jos ne eivät tulisi pirtille, ne saattaisivat löytää lehmät, lampaat ja hevosen metsästä.

Mölinä päättyy kumeean yskähdykseen. Kurottaudun montun reunan yli niin, että näen pihalle. Kolme vierasta sotilasta seisoo navetan edessä. Miehillä on karvahatut, paksut viikset ja tummaksi likaantuneet kauhtanat. Niiden jaloissa makaa kyljelleen valahtanut Lempi. Yksi pitelee mustaa hurttaa jollaista en ole koskaan aiemmin nähnyt. Se nykii kiih-

koissaan hihnaansa vasten. Karva kiiltää ja pitkät jalat ovat harallaan. Olio hypähtelee malttamattomana paikoillaan ja tuijottaa veristä puroa, joka pulppuaa Lempin ruskeasta kaulasta hiekkakentälle. Sitten koira nostaa katseensa ja katsoo minuun. Katsoo niin kuin ihminen.

Painaudun alas. Korvissani kohisee. Kaikki puhuivat koirankuonolaisista. Niistä jotka löytävät pakoon lähteneet ja joissa yhdistyy koiran vaistot ja vainolaisen julmuus. Sellainen on nyt edessämme ja puristan Mattia tiukemmin.

Olio uikuttaa. Joko Lempin veren perään tai sitten minun perääni.

Sisällä kolisee. Jakkarat, rukki ja arkku lentelevät.

”Ruojat! Saatana!” isä huutaa.

Mekkala saa Lempin luona seisoviin sotilaisiin eloa. He kiirehtivät sisälle. Hihnanpitelijä sitaisee hurtan päätyhirteen ja seuraa muita.

Kun ovi sulkeutuu, kiipeän montusta. Takanamme toisessa montussa piilotellut Hannes on jo jaloillaan. Matti sen sijaan jää kyyröttämään kuoppaan kuin siemen vaon pohjalle. Matti on yleensä hulmuavia hiuksia ja nopeita ruskeita raajoja. Nyt se näyttää valahtaneelta, tahdottomalta.

”Nouse heti ylös!” suhahtan.

Jos joku sotilaista avaa oven, olemme kaikkien näkössä. Matti ei ymmärrä liikahtaa ja alan repiä sitä hihasta ylös. Vasta sitten Matti havahtuu ja kömpii montusta.

Minulla on hätä pois ja samalla tuntuu mahdottomalta lähteä luotanne. Niin kuin minusta kulkisi naru pirttiin, mutta erotan metsän sisällä Hanneksen selän, joka pienenee

ja pienenee tämän juostessa kauemmas. Otan Mattia kädestä ja lähdän Hanneksen perään. Onnahtelen tavallista pahemmin. Terävä pisto läpäisee lonkkaluun jokaisella askelella.

”Päästä”, Matti henkäisee.

Irrotan Matista ja se pinkaisee edelleni. Matti juoksee lujempaa kuin minä. Ponnistan pidemmällä jalallani loikia, jotta pysyisin veljieni mukana.

Tuttu metsikkö näyttää tummalta ja vieraalta. Aivan kuin olisin koko ajan menossa väärään suuntaan, mutta seuraan Matin valkeaa tukkaa, joka leimahtelee oksien välistä. Kuuset vaihtuvat koivuiksi ja raidoiksi ja sitten niiden takana välkkyi meri. Sammalten sijasta jalkani iskeytyvät kivenmuriin ja hengitykseni rohisee. Kuuluu läähätystä. Takaani lähestyy joku. Tassut iskevät polkua vasten. Vilkaisen olkani yli ja erotan koiran mutkan luona. Sotilaiden koira on repäissyt itsensä irti ja se tulee lujaa. Vaikka etäisyys on meidän puolellamme, aavistan kuinka jokaisella loikalla koira saa meitä kiinni. Se juoksee kuin raivopää. Kuola roikkuu pitkänä rihmoina avoimista leuoista.

”Matti! Kovempaa!”

Matti kääntyy katsomaan taakseen. Sen silmät avautuvat sepposelleen. Se rynnistää edessämme avautuvaa merta kohti kuin siellä olisi pelastus. Suuren ihmiskoiran lämpö läikkyy jalkoihini. Karkea karva hieraisee säärtäni. Koira syöksyy ohitseni. Matti lennähtää kivikkoon naamalleen. Koira hyökkää Matin päälle ja tarttuu tätä jalasta. Se heiluttaa päätään sivulta toiselle. Matin jalka retkottaa velttona otuksen leukojen välissä. Tartun koiran perässä roik-

kuvaan remmiin ja yritän vetää sitä irti mutta se murisee eikä irrota.

Etsin hädissäni katseellani rantaviivaa etäämmälle juosseen Hanneksen, joka huomaa ahdinkomme. Se nappaa kiven käteensä ja lähtee tulemaan pitkin askelin luoksemme. Hannes humauttaa kivellä koiraa takaraivoon.

Eläin vinkaisee ja lysähtää Matin päälle.

Hannes huohottaa. Kiveä puristava käsi vapisee.

Kumarrun Matin luokse.

”Miten kävi? Sattuuko?”

Matti ei vastaa. Sen silmät ovat puolittain auki. Vedän Matin kainaloista koiran alta. Revenneen lahkeen paljastama polvi pulputtaa verta. Polven alta ja yltä kulkevat kaarevat hampaanjäljet kuin tummanpunaisten puolukoiden rivit.

”Ei näytä olevan mikään rikki”, sanon Hannekselle. ”Joko ne seuraa tuota hurttaa?”

Hannes harppoo metsän reunaan ja tähyää tulosuuntaamme. Liivin alla roikottaa toispuolisena resu liian iso paita. Se saa Hanneksen näyttämään ikäistään nuoremmalta.

”Ei näy kettään mutta kohta ne tulee. Meijän pittää lähtä nopiasti etteenpäin.”

Pelko on laskeutunut raajoihini kuin jokin raskas ja kylmä.

”Oota, sijon Matin polven niin että se pystyy liikkumaan.”

Astun rantaviivalle ja kouraisen vettä käsiini. Taivas meren yllä hohtaa latteanvalkoisena. Vesi kierii kiireettä soraikkoon kuin ei ymmärtäisi hätää, joka leviää pitkin rantaa. Palaan Matin luo ja huljutan veden veriselle polvelle. Nykäisen revenneestä lahkeesta suikaleen, jonka sidon puremajälkien päälle.

Vieressämme musta koira makaa veltona. Koira vain, ei ihmisen ja koiran sekoitus. Ilmavirta värisee sieraimista eikä se ole vielä eloton.

Tasaan hengitystäni ja muistan pihalla makaavan Lempin. Sen suuret silmät, kosteana löyhyävän turvan, karhean kielen. Önhdyksen kun avasin navetan oven.

Hannes vetäisee Matin jaloilleen ja ottaa sen kainaloonsa.

”Vappu ylös. Joutuin nyt liikkeelle!”

Hannes ja Matti kiirehtivät edeltä metsän suojaan. Hanneksen pitkä selkä ja tumma tukka ja vieressä pienempi ja vaalea Matti, joka on pienuudestaan huolimatta Hannesta suorempi ryhdissään.

Etenemme huohottaen. Matti ei kykene juoksemaan enkä minäkään enää jaksa. Liikumme niin nopeasti kuin pysyimme. Tuen kävelyäni paksuun oksankarahkaan. Hannes harppoo edellämme, palaa sitten ja alkaa työntää Mattia selästä. Kuulen puiden läpi valitusta mutta kun pysähdyn, erotan vain tuulen, huminan mereltä ja jossakin etäällä raakuvan korpin. Eivät ne olleet vielä perässämme. Ensin ne kuulustelisivat teitä. Sitten söisivät Lempin ja lähtisivät jahiin suupielet rasvasta kiiltäen.

Tai sitten osa lähtisi heti.

Matti jättäytyy Hanneksen taakse. Arvelen että sen jalkaa häätyy pakottaa.

En ymmärrä miten saatamme kulkea, vaikka tiedämme miten teille voi käydä, ja Jumala armahda älä anna minun ajatella sitä. Mietin Matin jalkaa, joka voi vielä äityä hankalaksi,

sillä on vain hetki mätäkuusta. Yhä kaikki mätänee, puun lehdet, marjat ja sienet sulavat läjiksi ja takanamme kotimme vajooa maahan enkä sitä halua ajatella.

Kuljemme tutun, vieraalta tuntuvan metsän läpi. Jättiläisten pudottamat kivenlohkareet puiden keskellä näyttävät uusilta ja tätäkään känkkyrää haapaa en ole aiemmin nähnyt.

”Hannes”, kuiskaan.

Hannes pysähtyy. Rykäisee.

”Niin?”

”Minne aijot mennä?”

”Pakko kai se on kylään mennä.”

”Jos ne oli meillä, ne on kylällä.”

”Ei se auta. Ne voi olla misä vaan. Vien teijät Marialle ja lähen kattomaan isän perään. Ja muorin.”

En ymmärrä mitä Hannes voisi tehdä sotilaita vastaan mutta toisaalta emme voi olla mitään tekemättäkään. Äiti joskus sanoit, että kuulet kaikki metsän eläjät, ja nyt mietin kuulisitko meidätkin. Yritän puhua sinulle. Sinun pitää tietää odottaa Hannesta. Kestäkää vielä hetki. Täällä Matti kulkee välissämme ja on turvassa.

2

Kun Matti syntyi, sen yllä oli sikiöpussi koskemattomana kuin vesikupla. Hanget olivat korkeimmillaan ja pakkanen armottomimmillaan. Sydäntalven lapsista ei selvinnyt moni mutta minun pikkuveljeni selvisi. Se parkui niin uutterasti, että Hannes kiiruhti vähän väliä pakkaseen kuuntelemaan hiljaisuutta. Oikein sille, ajattelin ja hyssytin vauvaa sylissä. Juotin pienokaiselle sarvesta piimävetä ja lauloin. Kun se heitti itkemästä se katsoi minua tummilla suurilla silmillään niin kuin olisi tiennyt jotakin enemmän kuin me muut.

Siitä lähtien Matti kulki jaloissani kuin kissa ja yritin vahtia, ettei sille kävisi mitenkään. Se kiipesi katolle ja puihin ja välillä putosi. Kerran se putosi navetan edustan pihlajasta. Syöksyin huudon kuultuani ensimmäisenä paikalle. Toisena puulle juoksi isä. Matti istui pihlajan vieressä hölmistyneenä. Poski turposi ja tummui silmissä. Isä käänteli Matin päätä, mutta Matti oli niin pökkerössä ettei se saanut noustua jaloilleen.

”Tuo perkeleen risu saa lähtä hiiteen!” isä kärjäisi ja syöksyi navetan seunustalle.

Hetken kuluttua isä palasi kirves kädessään. Äiti oli ehtinyt pihlajan luokse. Toisella kädellä se silitti Matin hiuksia, toisella kädellä piti pihlajan marjaisesta oksasta.

”Älä kaaja sitä. Ei sitä tarvitte kaataa”, äiti itki, mutta isä ei kuunnellut.

Isä kohotti kirveensä ja iski pihlajan kylkeen. Iskun satuessa äiti parahti. Ääntä säikähtänyt Matti kompuroi hämentyneenä jaloilleen. Sen nähtyäni helpotus valahti lävitsemi.

Illalla äiti tuli navetasta pihalle kupillinen maitoa kädessään. Äiti näytti yhä itkettyneeltä enkä tiennyt oliko itkun syy enemmän Matin putoaminen vai pihlajan kaataminen. Sen ainoan puun, jonka äiti oli halunnut jättää pirtin lähelle. Puun jonka oksaan Matti oli pudotessaan itsensä telonut.

Äiti ja Matti taivalsivat metsään ja seurasin heitä. Tiesin minne äiti oli matkalla. En tiennyt halusiko äiti, että seuraisin vai en, mutta koskaan se ei ollut estänyt minua tulemasta perässään puulle.

Kuljimme pienen matkan polkua ja pysähdyimme vanhan petäjän juurelle. Äiti polvistui sammaleelle ja hämmensi kupissa kantamaansa maitoa pihlajan lastulla. Se siveli lastulla Matin turvonnutta poskea. Matti seisoj paikollaan hievahtamatta ja katsoi äitiä vakavana. Hyttyset kuppasivat äidin niskaa ja kämmenselkiä, mutta äiti ei pysähtynyt pyyhkimään niitä pois.

”Jos hakopuu on pahan tehnyt niin hakopuu hautokoon. Jos lehtipuu on pahan tehnyt niin lehtipuu lepyttäköön”,

äiti mumisi silmät puoliummessa ja ojensi kuppia Matille.
”Hörppää.”

Matti joi kulauksen ja äiti kaatoi lopun maidon puun juu-
relle sammalten päälle.

3

Joki kohisee pimeän läpi ja ilmassa tuntuu kosteus. Se virtaa uutterasti, vaikka koko muu maailma on pysähtynyt. Hannes seisahtuu ja jää sen rinnalle. Tarkkailemme säilykö hiljaisuus aloillaan. Rannan kymmenet pikkuruiset puohit piirityvät esille mustuutta mustempina. Päreän läikähdyksiä ei erotu. Vielä edellisenä vuotena Oulun porvarit olivat täällä paossa. Nyt he ovat jatkaneet matkaansa Tornion kautta länteen Piitimeen, Luulajaan ja Uumajaan, ja kaikki tuntuu jäähmettyneen paikoilleen. Aitat ja muutamien kalastajien ja jähtimiesten tollit murjottavat äänettöminä.

Hannes jatkaa selkä köyryssä kuin varoen jotakin, joka on tipahtamaisillaan yön läpi niskaan. Kierrämme sivummalla olevaa Marian tönöä kohti. Maria on jäänyt tänne elämään yksin kalastajan leskenä. Pimeän keskelläkin erotan, kuinka sen kurja asumus pysyy hädin tuskin pystyssä. Matala ovi yltää Hannesta rintamukseen. Hannes kuiskaa sanansa oven yläpuolen keinahtaneelle hirrelle.

”Täti? Se on Hannes.”

Vastausta ei kuulu, ja Hannes vetäisee oven auki. Sisältä tuulahtaa ulkoilmaa viileämpää ummehtunutta ilmaa.

Huhuilen sisälle:

”Onko Maria täälä?”

Sisällä näkyy vain pimeää enkä erota liikettä. Tämä hiljaisuus ja mustuus on vaaran merkki. Matti nyyhkäisee.

”Shysh poika. Tuu nopiasti sisälle äläkä ala märistä”, Maria suhahtaa pimeän keskeltä.

Astumme sisälle ja vedän oven perässäni kiinni. Hapuilen kädellä seinänvierustan penkkiä ja istumme sille. Nyt erotan Marian, joka kieputtaa pärettä uunin suuaukon tuhkassa. Maria nostaa liekin kasvojensa tasalle ja tarkastelee meitä. Mutristaa huulia miltei hampaattoman suun yllä.

”Misä teilä on sikiörievut äitinne ja isänne?”

Pudistan päätäni.

Maria voihtaisee ja horjahtaa penkille viereeni. Liekin pehmeässä valossa se näyttää samalta kuin pikkusiskonsa eli äitimme. Mariallakin on tumma iho, tummat silmät ja jyrkät poskennokat.

”Ota Vappu pata tuosta. Siinä on puuron loput, syökää se”, Maria kehottaa. Ääni on ponneton.

Padan pohjalla on kerros kylmää puuroa jota alamme lusikoida. Lusikalliset jäävät pyörimään kielelleni mutta yritän niellä ne väkisin. Erotan hampaideni välissä akanat, maistan pinttyneen padan, savun, veren.

Hannes lusikoi kuin lapioisi ojaa. Pomppaa sitten jaloilleen ja harppaa muutamalla askelella ovelle.

”Lähen nytte.”

Ovi tumpsahaa perässä kiinni ja jäämme kolmestaan pimeään.

Joen kohina erottuu hatarien hirsien läpi. Yritän erottaa kuuluuko sen seasta vainolaisten ääniä mutten erota kuin veden paksun pauhun.

Tiedän että minun pitäisi passata Mariaa. Tehdä sille ilta-nen tai edes laasta saastaiset tuvan nurkat mutta en pysty. Olen kuin nahka, joka on kuorittu jäniksen yltä. Istun voimattomana penkillä ja Matti käpertyy kylkeeni. Matti on tavallista lämpimämpi ja muistan sen polven.

”Näyttäsikö Maria valoa tänne. Vihulaisten koira puri Mattia polveen.”

Maria ojentaa pärettä. Sen valossa erotan turvonneen polven. Hampaista syntyneet rei’ät ovat paisuneet auki kuin kukan terälehdet. Kosketan polvea varoen ja Matti voihkaisee.

”Irti siitä.”

Maria silittää Matin kättä.

”Hiiri kuolkoon, harakka sairastakkoon, varis vaivat kärsiköön. Annetaan pojan nukkua kipiä pois. Nukkua kannattaa nyt kun pystyy.”

Maria niistää kämmenensä sivustaan. Huokaa syvään.

”Teillä ei oo pitkälti aikaa levätä sillä net on tulossa tänne niinku hyvin tiitä. Yksi porukka on laukkonut täällä päivän ajan eestaas ja lisää on tulossa. Sitä ei tiää millon ne tännekin tulevat.”

Sama pelko vallitsi edellisenä talvena. Venäläiset polttivat Oulun Antin päivänä ja siitä lähtien ne ryöstivät Oulusta käsin lähikyliä koko sydäntalven. Ne tulivat Iihinkin ja jatkoivat tästä pohjoiseen.

Kun kelirikko kevään myötä tuli, vihollista ei enää näkynyt. Hiljaisuus humisi korvissa. Osa uskoi, että vainoaminen loppui, mutta äiti ja isä hoputtivat meitä koko kesän. Sadonkorjuun tullen korjasimme ohrat vaikka osa niistä oli vielä vihreitä. Sato piti piilottaa, ja sitä piilottaessani ympäri metsää tunsin lopulta saman kuin äiti ja isä. Jyhkeät ukkospilvet, jotka olivat koko ajan maanneet taivaanrannassa.

Matti pehmenee uneen sylissäni. Asetan sen varoen penkille ja laitan makaamaan viereen. Matin mustat pitkät ripset värähtelevät nokisilla poskilla. Huulenskaari on puhdas ja eheä. Vedän yllemme Marian antaman raanun.

”Tapoittako te sen koiran?” Maria kysyy.

Nousen takaisin istualleni.

”Miksikä? Hannes kolkkas sen kivellä mutta saattohan tuo jäähä kitumaan eli ei.”

”Net sen koiran vielä jollekin kostaa. Net kostaa kaiken. Ja pessakat vievät niinkö hyvin tiiät”, Maria supisee. Se etsii hämärän läpi silmiäni. ”Se pittää teiän pian lähtä etteenpäin. Sinun pittää huolehtia siitä jos Hannes ei saata.”

Matti valittaa unissaan ja sen selkä on kuuma kuin liesi. Silitän hikisiä hiuksia pois otsalta. Vainolaiset etsivät sellaisia kuin Matti. Pieniä kirkassilmäisiä poikia ja tyttöjä, jotka otettiin ihmisveroksi. Ne kuljetettiin vääräuskoisten maihin ja myytiin orjiksi tai sotilaiksi. Jotkut väittivät, että sieppaajat söivät osan mutta en tiennyt uskoako vai ei.

”Teijän pittää lähtä isänne eräsaunalle jokivarteen. Sinne asti kukkaan ei tuu. Pyytäsin aikamiehen opastamaan teitä sinne mutta eihän täällä oo enää kettään. Ei oo jäljellä sinulle-

kaan tyttörukka sulhoja kun miehiä on yks ja kaks ja vanhus.”

Jätän vastaamatta. Marian ei tarvitsisi minulle sulhoja poh-tia. Tiedän itse että yksi voi olla, jos vain sille ei ole heikosti käynyt.

Vihdoin Maria lähtee uuninvierustan nukkumapaikalle ja puristaa päreen sammuksiin.

Pistän takaisin makuulle mutta vaikka olen väsynyt, en saa unta. Lonkkaa jomottaa. Se muistuttaa miltei peninkulmasta, jonka olen juossut. Ajattelen sinua ja isää mutta tiedän että en saa mennä ajatukseen syvälle. En nyt kun on Matti, joka nukkuu sylissäni.

Matti voihkaisee. Tarttuu käteeni ja käsi on kuuma.

”Vappu?”

”Niin?”

Matti puristaa kättäni ja nukahtaa uudestaan. Mietin Hannesta, joka kulkee parhaillaan yksin läpi pimeään metsän. Se pääsee perille nopeasti nyt, kun sen ei tarvitse odottaa minua ja Mattia.

Olen tottunut katsomaan Hanneksen perään, sillä se on minua kaksi vuotta nuorempi ja on ollut aina vähän hitaanlainen. Mutta nyt kun Hannes on seitsemännellätoista vuodella, kai siihen pitää voida luottaa. Se kolkkasi koiran, johdatti meidät tänne ja lähti takaisin kotipirtille ilman että kukaan sitä käski tai neuvoi. Löytäisikö Hannes isän ja äidin? Ja kuuletko äiti kun sinua mietin? Ehkä kun herään, kaikki on ollut unta.

4 Nimismies

Voisi luulla, että pimeys on tullut maan päälle jäädäkseen mutta niin vain aurinko jälleen nousee Suur-Iin ylle. Syksyn säteet ovat väriltään voikukkaa ja korpihillaa. Ne piirtävät pimeästä esiin pikkuruisen ja hataran, vasemmasta laidastaan painahtaneen Marian pirtin. Vuolaan Iijoen toisella rannalla säteet kipuavat ylös vankkaa hirsiseinää ja leijuvat pienistä puhalletuista ikkunaruuuista sisälle kamariin. Valo levittäytyy kuin lämmin kämmen nimismies Gustaf Lillbäckin poskelle, jota peittää pitkä harmaa sänki ja katkeilleet hiussuonet.

Lillbäck havahtuu ja nostaa päänsä papereiden päältä. Hän sipaisee suupieltään kämmenselkäänsä ja huomaa kuinka sylki on tahrinut musteen tyynyn virkaa toimittaneesta asiakirjasta.

Lillbäckin suussa maistuu kuollut myyrä. Sellainen jonka kissa kantoi keittokomeron nurkkaan viime kevättalvena ja joka sai mädäntyä siellä viikon jos toistakin kenenkään huomaamatta.

Lillbäck kaataa tinapikarin puolilleen viinaa, siemaisee sitä ja purskuttaa nestettä suunsa jokaiseen kolkkaan. Hän huuh-too viinalla vihlovia hampaitaan. Alkoholi polttee nielussa mutta miellyttävämmiin kuin päivästä toiseen kurkkuun nou-seva sappi. Seinän takana kaikuu Helsinginkosken jymy. Jokin, aivan kuin varjo, saa Lillbäckin katsomaan ikkunaruudusta ulos. Hän erottaa taivaanrannassa epätavanomaisen tummia ja pak-suja savupilviä. Lillbäck nousee huojahdellen jaloilleen, mars-sii kamarista saliin ja salista kuistin kautta portaille. Hän kah-laa läpi pihan niittämättömän ja pystyynlakastuneen heinikon. Sitten Lillbäck liukastelee aamukasteen kostuttamalle törmälle.

Korkealle kohonneet savupilvet ovat paksuja ja monen-sävyisiä ja on selvää, etteivät ne ole syntyneet lämmittämisestä. Lillbäck pyörittää laiskasti mielessään nimiä ja nokisia kasvoja ja pohtii kenen Herran palvelijan pirtti etäällä savuaa. Savu taitaa tulla Räänänperältä, hän arvelee. Tai kauempaa. Nimis-mies laskee katseensa edessä hyrskyvään harmaaseen virtaan. Savuinen taivas on levittänyt värinsä kaikkialle.

Onko tämä nyt sitä, mistä maaherra Lillbäckkiä varoitti? Kirjeissään hän komensi Lillbäckkiä palaamaan pikimmiten takaisin Uumajaan, sillä venäläiset lähestyivät jälleen poh-joista. Huhuttiin, että tsaari oli todennut pohjoisen miehit-tämisen työlääksi ja antanut sotilailleen tehtäväksi polttaa ja hävittää Pohjanmaalta kaiken elävän kymmenen peninkul-man matkalta merenrannasta sisämaahan. Sen sisälle mahtuisi koko Iin suurpitäjä, täältä merenrannalta aina Pudasjärvelle saakka. Seutu jota Lillbäck oli kiertänyt virkatehtävässään vii-meisen viidentoista vuoden ajan.

Etäällä kaikuu koiran haukku. Liikkeellä on kulkijoita.

Sotajoukkojen ei pitäisi vielä olla täällä. Lillbäck ei ole saanut etelämpää rannikolta mitään viestiä. Jos kyseessä ovat ryssät, niitä on liikkeellä vain ehkä yksittäinen tiedustelupartio.

Lillbäck kääntää selkensä savulle ja joelle. Hän kahlaa heinikon läpi takaisin talolle ja häntä suututtaa näky selkensä takana. Hän on jo kerran paennut listä Uumajaan, mutta palannut takaisin. Lillbäck on luvannut vaimolleen Beatalle, että etsisi tietoja heidän pojistaan. Mutta tiedot eivät liiku tässä pitäjässä, joka on hiljainen, aivan kuin pidättäisi henkeään.

Hän ymmärtää, että takana kohoava savu saattaa merkitä lopullisen tuhon alkamista täältä Iin kirkonkylän ympäriltä. Täältä juuri ja juuri neljänsadan savun kylästä, jossa niin lehmät kuin akat ovat laihoja ja lapset kituliaita. Vain lohiisännät elävät säällistä elämää, mutta muuten pitäjä on yhtä heikko kuin ihmisten luonne.

Savusta huolimatta Lillbäck ei tunne pelkoa saati kauhua, sillä niin turraksi hänet on lyöty. Pahin on jo tapahtunut.

Mutta tässä nimismies on armoitetusti väärässä. Tuleva jysky soiden vettämän maan sisällä ja laskee alas seutua halkovia vuolaita jokia mereen. Se humisee ikivanhojen petäjien latvoissa ja lemuu ovista pelmuavissa savupilvissä. Se erottuu susien jolkotuksessa ja aaltojen kastelemissa tummissa rantakallioissa.

Lillbäck nousee sään lahottamat rappuset, jotka isän edeltäjä rakennutti Hiivalan virkataloon. Ovi avautuu hankalasti,

sillä se on toisesta laidastaan lenksahtanut alas eikä kukaan ole ehtinyt ajatella sen korjaamista.

Sisällä makaa koskemattomana hiljaisuus. Salin ikkuna-ruutujen läpi sirottuu kalpeaa valoa. Taloa asuvat hänen lisäksi enää vain piika ja renki.

Ikkunan alla on pieni pyöreä pöytä ja kaksi tuolia. Lillbäck istahtaa tuolille, jossa hänen vaimonsa Beata yleensä istui. Ikkunan takana pyörähtelee koski ja pöydälle on unohtunut Beatan musta silkkiliina. Nimismies ottaa sen käteensä ja painaa kasvonsa liinaa vasten, hamuilee sitä huultensa väliin. Liukkaan silkin uumenista hän haistaa ja maistaa vaimonsa kuivan ihon, laventelin ja jonkin ummehtuneen vaikeammin määriteltävän tuoksun.

Nimismies on tehnyt virheen. Sitä virhettään hän nyt yrittää korjata. He jäivät tänne liian pitkäksi aikaa. Hän ja Beata pakenivat vasta, kun pahin oli jo tapahtunut. Nyt ei ole enää muuta pelastettavaa, kannateltavaa kuin lupaus, jonka hän on Beatalle antanut.

Koski kohisee, muuta ei kuulu. Tällaista hiljaisuutta ei täällä koskaan aiemmin hänen virkakautensa aikana ole ollut. Ei ole kievariin tulijoita, ei joen yli kuljetettavia, ei heitä eteenpäin kускаavia räätäreitä, ei ympäri pihamaata kiljahtelevia lapsia. On vain suru. Mutta kyllä sekin osaa täyttää huoneet, oi osaa, laitojaan myöten.